

MUSTAQILLIK DAVRIDA O'ZBEKISTONDA MILLATLARARO TOTUVLIKNING QAROR TOPISHI

Tilavov Alisher Erkin o'g'li

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13340746>

Ko'p millatlilik mustaqil rivojlanish yo'lidan dadil olg'a borayotgan Yangilanayotgan O'zbekiston uchun ham xosdir. Agar 1897-yilda mamlakatimizning bugungi hududida 70 millat va elat vakillari yashagan bo'lsa, 1926-yilda ularning soni 91taga etdi. Bugungi kunga kelib ularning soni 137 ta bo'lib, O'zbekiston aholisi tarkibidagi ulushi 20 foizni tashkil qiladi.

O'zbekistonga etnik guruhlarining mamlakat bo'ylab tarqoq yashashini ifodalaydigan ko'p millatlilik bilan bir qatorda, muayyan millatlar vakillarining alohida hududlarida zich yashash holatini nazarda tutadigan mul'timillatlilik ham xosdir. Demak, oqilona tashkil etilgan milliy siyosat mamlakatimiz uchun ham muhim hayotiy ahamiyatga ega.

Ma'lumki, millatlararo munosabatlar millatlar, elatlar, etnik guruhlarining o'zaro va turli etnoslar vakillarining, shaxslarining aloqasi, munosabatidek ikki shaklda mavjud bo'ladi. Stukturaviy nuqtai nazardan esa u ijtimoiy hayot sohalariga mos ravishda iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy va ma'naviy munosabatlar ko'rinishida namoyon bo'ladi.

Mazkur holat birinchidan, jamiyat milliy tuzulishining tarkibiy qismi hisoblangan etnoslarning siyosiy, ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy ehtiyoj va manfaatlarini ro'yobga chiqarish va oldindan ko'rish, ikkinchidan, millatlararo munosabatlarda kechayotgan jarayonlarni to'g'ri baholash hamda mavjud muammolarni hal qilishga qaratilgan, kompleks xarakterga ega chora-tadbirlarni ishlab chiqishidek bir-biri bilan uzviy bog'liq ikki vazifani hal etishni taqozo etadi. Ularning muvaffaqiyatli hal qilinishi milliy hayotda kechayotgan o'zgarishlarning xarakteri va yo'nalishini, nazoratini tashkil etish va yechish imkoniyatlarini beradi.

Qayd etilgan vazifalarning qanday maqsadlarni ko'zlab hal etilishi esa mohiyat-e'tibori bilan stixiyalilikka deyarli o'rin qoldirmaydigan, ijobiy yoki salbiy mazmunga ega millatlararo munosabatlar tilini shakllantirish asos bo'ladi. Xususan, o'zga millatlarga nisbatan bepisandlik bilan qarash, muayyan hollarda esa antagonistning ustuvorligi millatlararo munosabatlarning salbiy mazmunga egaligidan dalolat beradi.

Millatlararo munosabatlardagi barqarorlik o'z-o'zidan yuzaga kelmaydi. Mamlakatimizga nisbatan tatbiqan olinganda esa, millatlararo munosabatlarning teng huquqiylik, o'zaro hurmat, do'stlik va hamkorlikka asoslangan o'ziga xos sifati holati millatlararo totuvlik qaror topganini alohida qabul etishi lozim.

Boshqacha aytganda, oqilona tashkil etilgan milliy siyosat natijasida muayyan kuchlar alanga olishidan manfaatdor bo'lgan, mustabid tuzum davrida, oqilona tashkil etilgan milliy siyosat natijasida muayyan kuchlar alanga olishidan manfaatdor bo'lgan, totalitar tuzum davrida darz keta boshlagan etnik munosabatlar istiqlool tufayli mutlaqo yangi asosda rivoj topdi.

O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A.Karimov bu haqda to'xtalib, "alohida g'urur va iftixor bilan ta'kidlab aytmoqchimanki, O'zbekistoning boyliklari ko'p, lekin biznig eng katta boyligimi, eng yuksak qadriyatimiz, bu-jamiatimizda hukm surayotgan tinchlik, millatlararo do'stlik va hamjihatlikdir",¹ deb ta'kidlagan edi.

Buni xorijlik mutaxassislar ham e'tirof etishmoqda. Yaponiyalik olim Shen Vashanabekning fikricha, milatlararo munosabatlar bilan bog'liq muammolarni yechishda uch xil yo'l mavjud. Birinchisi, AQSH, Fransiya, Germaniya kabi davlatlarga xos bo'lib, u iqtisodiy farovonlikni ta'minlash, turli etnik guruhlarining moddiy ehtiyojlarini har tomonlama qondirishga asoslanadi. Iroq, Afg'oniston, sobiq Yugoslaviya kabi mamlakatlarda namoyon bo'lgan ikkinchi yo'l zo'rlikka tayanishi va har qanday milliylikni bostirishga intilishi bilan ajralib turadi. Uchinchi yo'lning eng yorqin timsoli O'zbekiston bo'lib, unda millatlararo hamjihatlikni ta'minlashda milliylik va umuminsoniylikning eng yaxshi jihatlari o'zida mujassam etgan ma'naviyat, ta'lim, mehr-muruvvat kabi qadriyatlar negizi gaasoslanib, siyosat olib boriladi.

Yuqorida qayd etilgani nazariya va amaliyot shakllaridan farq qilgan O'zbekiston milliy siyosatining mohiyati Birinchi Prezident I.A.Karimovning "Har qanday millat, u naqadar kichik bo'lmasin insoniyatning boyligidir va har qanday milliy birlikning uning tili, madaniy va boshqa xususiyatlarining yo'q bo'lib ketishi Yer yuzidagi madaniy va genetik fondning, shaxs imkoniyatlarining qashshoqlashuviga olib keladi,"² - degan so'zlarida o'zining yorqin ifodasini topgan.

O'zbekiston o'zi tanlagan bu yo'lning mohiyatini mustaqillikning ilk kunlaridanoq ochiq bayon qilib, bu borada tegishli huquqiy zamin yarata boshlagan edi. Xususan, O'zbekiston Respublikasining Davlat mustaqilligi to'g'risidagi Oliy Kengash Bayonotida O'zbekiston o'z hududida yashovchi barcha xalqlarga teng siyosiy huquqlarni va ijtimoiy-iqtisodiy hamda madaniy rivojlanishda imkoniyatlarni kafolatlashi, irqchilik, shovinizm, millatchilikni,

¹ Karimov I.A. Respublika Baynalmilal madaniyat markazi tashkil etilganining 10 yilligiga bag'ishlangan tantanali majlis qatnashchilariga tabrigi. Xavfsizlik va tinchlik uchun kurashamiz. 10 jild. T: "O'zbekiston", 2002. 181-b.

² Karimov I. A. O'zbekiston XXI-asr bo'sag'asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari. T.: O'zbekiston, 1997, 73-74- betlar.

xalqlarning huquqlarni cheklash yo'lidagi har qanday urinishlarga qat'iy qarshi chiqishi e'lon qilingan edi. Bunday qoida 1991-yilning 31-avgustida qabul qilingan "O'zbekiston Respublikasining Davlat mustaqilligi asoslari to'g'risida"gi Qonunda ham mustahkamlab qo'yildi³.

Respublikamizda ko'p millatlilikka yaratuvchilik qudratiga ega bo'lgan omil sifatida qaratilganini alohida ta'kidlash lozim. "Istiqlolga erishgan xalq o'zgalarga zug'um qilmaydi,-deb yozadi Birinchi Prezident I.A.Karimov. Ma'lumki, tayziq va tahqirdan qutulgan, o'z qadrini bilgan xalqimiz. O'z kuniga ishongan va o'zlariga hamdard bo'la olishga qodir erkin xalqimiz"⁴.

Xalqimizga xos ko'p asrlik bag'rikenglik an'analari va bugungi insonpavarlik siyosatimizning maqsadini turli millatga mansub yurtdoshlarimizning so'zlaridan ham bilib olish mumkin. Navoiy viloyati Navoiy tumani "Narpay" shirkat xo'jaligida istiqomat qiluvchi Saida Arutyunova shunday hikoya qiladi: "Hamqishloqlarimizning oddiy arman ayoliga bildirgan izzat-ikromidan ko'nglim tog'day baland. Shuncha yil yashab, hech qachon kelgindi yoki musofir deb kamsitilganim yo'q".

II-jahon urushi davrlarida shu qishloqqa ko'chib kelgan Alisa Elinora esa "Hozir yoshim 78 da. Shu paytgacha hech kim nemis millatiga mansubligimni yuzimga solgan emas", deb fikr bildiradi. 20 millatga mansub 10500 kishi istiqomat qilgan mazkur qishloqda yashayotgan turli millat vakillari bo'lgan ushbu fuqarolarning fikrlari ham respublikamiz millat siyosatining mohiyatini aks ettiradi, deb bemolol aytishimiz mumkin⁵.

O'zbekiston o'zining milliy siyosat modelining tanlar ekan, mazkur sohada xalqaro huquqning ham sodiqligini e'lon qilgannini alohida qayd etish zarur.1992- yil 26-fevralda O'zbekiston Respublikasining Xelsinki yakunlovchi Aktiga imzo chekish marosimida Birinchi Prezident so'zga chiqib, umumbashariy qadriyatlar, inson huquqlari va erkinliklarni ta'minlash, oz sonli millatlarni himoya qilish, millati va dinidan, ijtimoiy nasl-nasabi va mavqeidan qat'i nazar, davlatning har bir fuqarosi uchun munosib tirmush sharoitini yaratish talablari bizga yaqin va tushunarli ekanini ta'kidlab, "men xalq va hukumat nomidan millatlarni himoya qilish, millati va dinidan, ijtimoiy nasl-nasabi va mavqeidan qat'iy nazar, davlatning har bir fuqarosi uchun munosib tirmush sharoitini yaratish talablari bizga yaqin va tushunarli ekanini ta'kidlab, "....fuqarolar va millatlararo inoqlikni, fikr vijdon, din va e'tiqod erkinliklarini

³ O'zbekiston Respublikasi: Mustaqil davlatning buniyod bo'lishi. T. : O'zbekiston, 1992 , 7-8, 12- betlar.

⁴ Karimov I. A. O'zbekiston-kelajagi buyuk davlat. T.: "O'zbekiston", 1992, 8-b.

⁵ Millat ravnaqi-Vatan ravnaqi. // Xalq so'zi, 2002 yil 31 oktabr.

saqlab qolishni chinakam mustaqilligimiz deb atayman va bunga qat'iy kafolat beraman"⁶ -degan edi.

Respublikamiz amalda shu qarorga qat'iy rioya qilmoqda. Bu milliy siyosat Konstitutsiyamizda ham o'z ifodasini topgan:

- milliy til, urf-odat va an'analar hurmat qilishini ta'minlash va ularning rivojlanishi uchun qulay shart-sharoit yaratish;

- fuqarolarning jinsi, irqi, millati, tili, dini, e'tiqodi, shaxsi, ijtimoiy kelib chiqishi, va mavqeidan qat'iy nazar, tengligi;

- milliy mansubligidan qat'iy nazar, fuqarolarning mamlakat siyosiy va ijtimoiy hayotidagi teng huquqlari ishtirokini kafolatlash, ularning konstitutsiyaviy huquqi va erkinliklariga qarsih qaratilgan milliy, irqiy, diniy aralash va nizoni targ'ib qiluvchi faolyatga yo'l qo'ymaslik;

- O'zbekiston Respublikasida ijtimoiy hayot, siyosiy institutlar, mafkura va fikrlar xilma-xilligi asosida rivojlanishini ta'minlash va hk.lar.

Bular konstitutsiyamizda mustahkamlab qo'yilgan va ta'bir joiz bo'lsa, "etnik rang" kasb etgan tamoyillardir. Aslida esa "O'zbekiston xalqini millatidan qat'iy nazar, O'zbekiston Respublikasining fuqarolari tashkil etadi",⁷ degan qoidadan kelib chiqilsa, Asosiy qonunimizda belgilab qo'yilgan huquq va erkinliklar barchaga birdek tegishli ekani anglashiladi. Demak, milliy siyoatimizning asosiy maqsadi shahar va qishloqlarimizning etnik va boshqa belgilaridan qat'iy nazar yagona O'zbekiston xalqi sifatida jipslashuvi va birligiga erishishdir.

⁶ O'zbekiston Respublikasi: Mustaqil davlatning bunyod bo'lishi. T.: O'zbekiston, 1992 , 4-bet.

⁷ O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. T.: O'zbekiston, 2012, 19-bet.

